

1.6. Заповідна справа за кордоном

За кордоном розвиток заповідної справи відбувався в період абсолютного панування приватної власності і пішов шляхом створення головним чином системи національних парків. У самій ідеї створення національних парків закладене протиріччя між охороною природи і масовим туризмом на їх території.

Розвиток заповідної справи в Західній Європі значно відрізняється від того, що можна спостерігати на інших континентах. Більшість об'єктів Західної Європи, що охороняються, мають незначні розміри. Часто вони виділені на територіях, що інтенсивно використовуються, і тому рідко становлять повну і незалежну саморегулюючу екологічну систему. Найчастіше це ділянки природної рослинності, гніздова колонія птахів або цікавий геологічний об'єкт. За таких умов дуже важко порушувати питання про режим повної охорони. Тому вживаються заходи щодо збереження безпосередньо об'єкта, що цікавить науки, природоохоронців, а не всього природного комплексу. В густонаселеній Європі давно вже майже не залишилось угідь, що не порушені в результаті багатовікової діяльності людини.

Заповідні ділянки в Старому Світі почали виникати ще в середньовіччі. Спочатку це були землі для мисливства феодалів. У середині XIX століття почали братись під охорону деякі рідкісні об'єкти природи в ім'я науки і культури.

На початку XX століття рух за охорону природи почав набувати значного поширення. У ряді країн Європи утворюються спілки охорони природи. У 1913 році в Швейцарії була проведена перша Міжнародна конференція з охорони природи. У цей час в Європі почали організовуватись перші національні парки.

На території Азії перші охоронні ділянки природи були створені задовго до нашої ери. Заказники і резервати – основна форма охорони ділянок природи на цьому континенті. Національних парків в Азії дуже мало, крім того, вони тут дуже специфічні. Це, мабуть, визначається тим, що туризм на території континентальної Азії до цих пір розвинутий слабо. При цьому охорона рідкісних тварин (уссурийський тигр, носоріг, азіатський лев, дикі бики, слони, багато птахів тощо) вимагає нагального створення заповідних територій глобального значення.

Основні території, що охороняються, зосереджені у Східній і Південно-Східній Азії. Це Японія (4,5 млн. га), Індонезія (3 млн. га), Індія (2 млн. га), Таїланд (1,25 млн. га), Малайзія (0,9 млн. га). На території Західної Азії лише в деяких країнах є невеликі резервати, заказники і національні парки. Десять ділянок охороняються в Туреччині, з них тільки чотири займають площу більше 10 тис. га. В Ірані в останні роки створено 8 національних парків і резерватів на площі від 30 до 25 тис. га. В Ізраїлі є три національні парки загальною площею понад 25 тис. га. Дванадцять резерватів створено в Лівані. В Йорданії створено національний парк Азрак.

Найкрупніші азіатські національні парки знаходяться в Індонезії – на острові Суматра (понад 600 тис. га) і в Малайзії – Таман-Негара площею біля 400 га.

Національні парки Японії дуже своєрідні. Тут немає ніякого виключення земель з традиційної експлуатації місцевим населенням, навіть тоді, коли ця експлуатація завдає шкоди природі. Наприклад, половина території національного парку Сато-Найкай (загальна площа – 66 тис. га, а з акваторією – 183 тис. га) знаходиться в приватній власності. Територія парку густо заселена, ведеться інтенсивне сільське господарство, використовуються природні ресурси. В цьому випадку місцеве населення вітає проголошення їхньої території заповідною, оскільки це не несе для них ніяких обмежень, а навпаки, збільшує прибутки за рахунок туризму.

В Африці заповідна справа почала розвиватися в кінці XIX століття, а головним чином в 20-30-ті роки XX століття. Спочатку, у зв'язку з катастрофічно швидким зникненням крупних тварин, колоністи почали оголошувати "заповідні землі корони". В ті роки національні парки тут ще не створювались, а з "заповідних земель корони" проводилось насильницьке виселення місцевого населення.

Деякі парки і багато резерватів виникли в Африці як приватні на базі мисливських і скотарських ферм, наприклад, в ЮАР, Родезії, Намібії.

В перші роки після другої світової війни почали виникати сучасні національні парки. Перед ними ставилась головна задача – залучити якомога більше багатих туристів з Європи і Північної Америки.

Після Африканської конференції 1961 року, на якій представники 21 незалежної африканської країни підписали маніфест про охорону природи Африки, були прийняті важливі національні закони. Перед національними парками була поставлена задача: зайняти відповідне місце в загальній системі охорони природи і раціонального використання природних ресурсів; стати центром просвіти і освіти в галузі охорони природи; стати науково-дослідними центрами в галузі екології. Потім асамблеї африканських країн у Республіці Чад (1966) і в Алжирі (1968), спеціально присвячені охороні тваринного світу й інших природних ресурсів Африки, схвалені більш ніж 40 країнами Африки, підкреслили значення національних парків як культурних, наукових, економічних, екологічних центрів. У 1969 році в Кенії, в 1970 році в Танзанії були проведені спеціальні наради країн Східної Африки по обміну досвідом роботи національних парків, розробки єдиних принципів їх організації і проведення наукових досліджень. У 1974 році третя конференція в Серенгеті підтвердила кооперацію східноафриканських країн в організації національних парків і визначила першочергові задачі наукових досліджень на їх територіях.

Такі міжнародні організації, як ЮНЕСКО, Міжнародна спілка охорони природи (МСОП), Міжнародний фонд охорони дикої природи та інші, зробили великий внесок у розвиток заповідної справи в Африці.

Нині в Африці існує дві основні форми охоронних територій – національні парки і резервати. Резервати – повністю або частково заповідні території, але менших розмірів, ніж національні парки. Резервати можуть бути спеціалізовані, де повній охороні підлягають тільки певні види тварин, птахів, рослин.

Розвиток заповідної справи Австралії, Нової Зеландії та прилеглих островів має дуже коротку історію, але своєрідність тваринного і рослинного світу вимагає особливої уваги та охорони. Дев'ять десятків тварин Австралії ендемічні, тобто ніде більше в світі не зустрічаються. Із 12 тис. видів вищих рослин Австралії більше 9 тис. – ендемічні. На жаль, багато австралійських тварин недостатньо вивчені, і, мабуть, це зробити вже неможливо, бо багато з них дуже рідкісні, а може, і зовсім зникли, як сумчасті вовки Тасманії. Стародавня фауна Австралії дуже вразлива і не може конкурувати з завезеними собаками динго, лисицями, кроликами, щурами. Це стосується і птахів. Так, горобці і шпаки, завезені з Європи, витискують місцевих птахів із садів і парків.

Негативний вплив на тваринний і рослинний світ Австралії здійснили вирубування і спалювання лісів, знищення кущів, надмірний випас овець на пасовищах.

Нині вимагають охорони сумчасті Австралії (тут їх біля 150 видів); птахи, особливо такі, як страус ему, казуар, папуга какаду, земляні папуги, вінченосні голуби, курінні гуси, птахи-ліри тощо. Дуже цікаві для науки рептилії Австралії – плащеносна ящірка, ящірка полох, отруйні змії аспіди. В річках Австралії зустрічаються двояко дихаючі риби з однією легенею – рогозуб, або цератод. Особливо цікаві австралійські яйценосні ссавці однопрохідні (клоачні) – качкодзьоб і східна, які за деякими особливостями своєї будови дуже нагадують найстародавніших триасових ссавців. Такі ссавці невідомі за межами цього континенту навіть археологам, на відміну від сумчастих, які в минулі епохи були поширені в Азії і Америці.

Найбільший у світі – Гренландський національний парк, організований у 1975 році на площі 70 млн. га. Центральнo-Калахарський резерват у Ботсвані (Африка) займає площу 5280 тис. га. У Північній Америці найбільша заповідна територія – національне сховище на Алясці (США), площа якого становить 7306582 га. В Австралії національний парк Грейт-Вікторія-Дезерт має площу 2490 тис. га, а заказник-пустеля Танамі має площу 3735 тис. га. У Венесуелі (Південна Америка) у 1962 році заснований національний парк Калаїма площею 3 млн. га. В Азії на території Монголії великий Гобійський заповідник має площу 5 млн. га. В Європі на

території Норвегії резерват Північно-Східний Свальбарт (Шпіцберген), створений в 1973 році, має площу 1555 тис. га. Національний парк Вуд-Баффало (Канада) має територію 4480 тис. га; Австралійський центральний парк – 2130 тис. га; в Індонезії національний парк Гулунг Лессер на острові Суматра має територію 636500 га; у Чилі національний парк Бернардо О'Хігінса – 1176 тис. га.

Форми заповідних територій у світі досить різноманітні. Це національні і природні парки, резервати різного призначення і режиму, заказники, охоронні ландшафти, області, ділянки дикої природи, заповідники тощо. Перший у світі національний парк був створений у 1872 році в США.

Основні форми охорони природних ділянок за кордоном – національні парки і резервати.

Одним з найбільш визначних національних парків світу є Серенгеті в Танзанії (Африка), його площа становить 12500 км². Кордони цього парку можна побачити на картах і схемах, у природі їх практично не існує. У довжину він тягнеться не менш ніж на 200 км. Місцями його територія розташована на висоті декількох сотень, а в інших місцях – більше ніж 3 тис. метрів над рівнем моря. На території національного парку прокладена тільки одна дорога, і та доходить тільки до його середини, до тогож по цій дорозі три місяці протягом року не можна проїхати навіть високопрохідним транспортом. Тварин у Серенгеті значно більше мільйона – починаючи від слонів і закінчуючи газелями зростом з козу. Серенгеті – це останній клаптик землі в Африці, де ще можна зустріти великі стада диких тварин. Кочуючи степом, вони нагадують безмежне море бізонів, які колись топтали прерії Північної Америки. Тут збереглися найкрасивіші леви, гуляють стада слонів, зебр, антилоп.

Відомими дослідниками Африки є німці Оскар Батман, А.Зидентопф та В.Зидентопф, які в 1908 році проводили дослідження по одомашненню зебр, розводили страусів у неволі. Багато для дослідження природи Азії зробили П.П.Семенов-Тянь-Шанський, М.М.Пржевальський, П.К.Козлов, М.М.Міклухо-Маклай та інші.

На початок 1983 року в 124 країнах світу налічувалось понад 2600 великих заповідників площею більше 4 млн. км², що становило більше 3% суші нашої планети. Насправді ця площа більша, оскільки не було враховано заповідні території ряду країн та заповідні території площею менше 1 тис. га, а таких територій понад 13 тис. км².

На швидкий ріст заповідних територій в останній час вказує те, що в 70-х роках їх загальна територія збільшилась на 80%, а число заповідних територій зросло на 46%. Багато заповідних територій займають великі площі. У 1983 році у світі було 86 національних парків і резерватів, кожен площею понад 1 млн. га.

Найбільш важливі національні парки і заповідники Західної Європи

Австрія

1. Карвендель, площа 72000 га
2. Нейзідлер-Зе, площа 35000 га
3. Ротвельд, площа 600 га

Бельгія

4. От-Фань, площа 3651 га

Болгарія

5. Вітоша, площа 22800 га
6. Вихрен, площа 6736 га
7. Стенето, площа 1666 га
8. Парангалиця, площа 1580 га
9. Ропотамо, площа 847 га
10. Сребирна, площа 600 га

Великобританія

11. Лейк-Дистрикт, площа 224164 га
12. Пік-Дистрикт, площа 140375 га
13. Кернгормз, площа 25949 га
14. Іверполлі, площа 10857 га
15. Рам, площа 10684 га
16. Мур-Хауз, площа 4047 га

Греція

77. Парнас, площа 3700 га
18. Самаріас, площа 800 га

Данія

19. Ханстед, площа 3000 га

Ісландія

20. Тингведлір, площа 4000 га

Іспанія

21. Кавадонга, площа 16925 га
22. Кото-Доньяна, площа 65000 га
23. Ордеса, площа 2046 га

Італія

24. Гран-Парадізо, площа 62000 га
25. Аbruццо, площа 29160 га

Нідерланди